

Selecție sau cenzură?

Abstract: *Deontology in librarianship is an unwritten codex of laws, and, if considered, it has serious consequences on librarians' work, on users and on everybody's mentalities.*

This is studied in the present paper, with stress on documentary policy and on recommending reading especially.

Each librarian considers it, according to his or her own competence, consciousness, education and even to his/her feelings.

(biblioteconomie, deontologie, lectură, achiziții, selecție)

Biblioteca poate fi concepută ca un microcosm care, la o atentă observare, oferă imaginea armoniei și disonanțelor lumii pe care aceasta o creează. "Dacă studiem evoluția bibliotecii și a profesiei de bibliotecar - afirmă bibliologul francez Jacqueline Reboul - vom regăsi sensul și semnificația unei societăți. Istoria bibliotecii ne dezvăluie intimitatea cea mai ascunsă a lumii. În consecință, biblioteconomia este o știință pluridisciplinară care vine să îmbogățească multe alte științe și contribuie la cunoașterea spiritului uman".

În societatea românească actuală, când pe plan politic se încearcă diverse formule pentru o democrație reală, când cenzura tipăriturilor și a publicațiilor se manifestă doar ca o autocenzură izvorită dintr-o morală sau o etică personală, pentru bibliotecar devine aproape obsedantă întrebarea: **încotro, achizițiile?**

Evoluția mentalității și moravurilor, tendința accentuată spre o libertate deplină, aversiunea față de dogme și, uneori, chiar față de legi fac din ce în ce mai dificil rolul bibliotecarului în procesul educațional prin lectură.

Într-un articol intitulat *Pentru o etică a bibliotecarului*, aceeași Jacqueline Reboul consideră că: "... achizițiile unei biblioteci au și un scop pedagogic care este, de fapt, propria responsabilitate a bibliotecarului. (...) Criteriul său este de a educa, de a facilita progresul, de a furniza documente care suscită gândirea. Vom regăsi aici criteriul calității; bibliotecarul va alege romanul bine scris, studiul competent recenzat în revistele de specialitate".

Diversitatea categoriilor de public amplifică responsabilitatea bibliotecarului care trebuie să țină seama de opinia cititorului, de etica profesională și de propria morală în a favoriza lecturile sau a le descuraja, în funcție de public, într-o

bibliotecă unde cărțile sînt expuse liber pentru toți. Această situație paradoxală obligă bibliotecarii să introducă noi sisteme disuasive sau să le folosească pe cele vechi sub o formă mai puțin represivă.

Cînd bibliotecarul nu dorește ca o carte să circule, cel mai simplu este să nu o cumpere. Această regulă ar fi valabilă dacă împrumutul de carte s-ar referi la un public omogen, dar două elemente vor complica alegerea achizițiilor: conservarea documentelor și eterogenitatea publicului. Bibliotecarii nu trebuie să uite că un rol important al bibliotecii este și acela de a conserva documentele. Cărțile care nu circulă sînt, de obicei, lucrările bibliofile, cărțile rare, dar și acelea care nu se dorește să circule. Bibliotecile publice primesc un public diferit din punct de vedere al vârstei, al opțiunii și chiar al mentalității. Se dorește ca bibliotecarul să împiedice cititorul de patruzeci de ani să citească texte pornografice sau care incită la violență, dar nu pot fi împiedicați să frecventeze biblioteca "secția pentru adulți".

Mai poate să apară și situația cînd bibliotecarul nu cunoaște totalitatea producției editoriale destinată adulților și descoperă, *a posteriori*, că o anumită lucrare nu este recomandată cititorului de paisprezece ani. Pentru a preveni eventualele reclamații din partea părinților sau educatorilor, se poate recurge la o serie de tehnici care permit izolarea unor lucrări sau distribuția lor în funcție de vîrstă, de morala reală sau presupusă a cititorilor. Cea mai cunoscută și folosită modalitate este "împrumutul indirect", prin sala de lectură, fiind posibilă astfel, o selecție a cititorilor. În secțiile pentru copii, cărțile cu un conținut sau un limbaj considerate prea violente pot fi așezate pe rafturile superioare pentru a împiedica accesul la ele.

Chiar dacă bibliotecarul modern nu-și mai simte sufletul misionar, una dintre concepțiile adesea admise implică

îndepărtarea cititorului de cărțile susceptibile să-l perturbe moral sau psihic sau să-l îndrepte spre doctrine politice considerate periculoase. Această idee se referă, în special, la adolescenți, dar poate fi, uneori, aplicabilă și în cazul adulților, deși se consideră că aceștia sînt responsabili de lecturile lor.

Trebuie subliniat faptul că este dificil să se formuleze un model de consens în cadrul unei profesii care nu se constituie într-un corp omogen. Bibliotecarii cred că pot provoca unele conflicte comentînd anumite stîngăcii în raport cu sensibilitatea cititorilor. Atitudinea lor diferă nu numai în funcție de propria gîndire și concepție profesională dar și în funcție de configurația ideologică și politică locală. Se poate admite, de exemplu, că lectura unor lucrări care dezvoltă idei rasiste sau fasciste, pot, *a contrario*, provoca respingerea acestor teorii. O carte considerată "rea" pentru un anumit public, poate fi considerată "bună" pentru un altul și este uneori, aceeași carte pe care bibliotecarul trebuie să o recomande și, în același timp, să nu o recomande.

Literatura de specialitate a stabilit anumite teme și genuri așa-zise excluse și sugerează că lucrările care le tratează să nu fie expuse la raftul liber, iar lectura lor să fie controlată. Desigur, nu poate fi vorba de o grupare foarte strictă a acestora, este doar o orientare spre anumite categorii de documente considerate prejudicioase atît pe plan moral cît și social.

Selectarea acestor publicații este o problemă foarte dificilă fiindcă părerile asupra lor sînt foarte diferite. Iată, de exemplu, un pasaj din Statutul Asociației Bibliotecilor Americane susține că: "Biblioteca trebuie să posede documentația cea mai completă posibil care să prezinte toate punctele de vedere asupra problemelor actuale, pe plan internațional, național și local. Cărțile și alte imprimări, servind de model, nu trebuie să fie proscrise sau retrase din rafturi din motive doctrinale sau partizane".

Unii specialiști adoptă linia impusă de al doilea manifest al UNESCO, publicat cu ocazia Anului internațional al cărții, în 1972, care subliniază că biblioteca trebuie să facă loc tuturor curenților gîndirii umane cu excepția ideologiilor care incită la ura rasială, la violență și la manifestări extremiste. Aceste principii pot duce la

renunțarea de către biblioteci la o mare parte din cărțile lor, căci termenul "violență", de exemplu, poate avea o foarte largă interpretare sau invers, se pot constitui biblioteci *babelice* unde cititorul se poate pierde.

Alții preferă o atitudine neutră: cînd un text este publicat și difuzat nu avem nici un drept să introducem o anumită cenzură, cititorii fiind, ei înșiși, în măsură să aprecieze interesele și scopurile lor.

Michel Albaric, bibliolog francez, precizează: "Un cod de deontologie trebuie să fie o concepție și o sursă de inspirație în exercitarea unei profesii, dar nu poate fi un ansamblu de reguli rigide aplicabile *a la lettre*, fără comentarii".

În ciuda acestei diversități de opinii, se disting, totuși, cîteva categorii de documente care suscită probleme privind achiziționarea și difuzarea lor spre lectură:

1. lucrări, reviste, ziare care propagă rasismul, fascismul sau apără ideologiilor extremiste (fie de dreapta, fie de stînga);
2. lucrări care instigă la violență, omucidere, sinucidere;
3. lucrările și revistele pornografice;
4. lucrările de tip documentar care încurajează consumul de droguri și practicile toxicomane;
5. lucrări beletristice considerate fără valoare literară;
6. eseuri sau articole care susțin teorii antisociale, anarhiste, periclitînd astfel ordinea socială și liniștea publică.

La această enumerare se pot adăuga, desigur, și alte categorii de documente sau pot fi retrase unele deja enunțate, în funcție de anumiți factori ca: zona geografică, gradul de civilizație, ideologiile sociale și politice etc.

O parte a acestor documente este primită de bibliotecă prin depozit legal, deci fără o comandă prealabilă; ele vor fi incluse în fondul sălii de lectură fiind consultate prin împrumut indirect. Această modalitate permite accesul la carte cititorului care dorește doar să se informeze sau ziaristului care pregătește un articol despre omor, și nu adolescentului sau adultului care pare candidat la sinucidere.

În esență, această selecție a documentelor nu este altceva decît o atitudine de protecție, în principal a adolescenților admiși în secțiile pentru adulți.

Un alt aspect care nu trebuie deloc neglijat se referă la achiziționarea și difuzarea presei, una dintre mijloacele cele mai cunoscute de propagare a ideilor politice. Se recomandă ca bibliotecarul să fie apolitic dar acest lucru este, practic, imposibil, deoarece fiecare persoană are o opțiune politică, chiar dacă nu se manifestă în mod evident. Deontologia profesională obligă bibliotecarul să respecte pluralismul în structura achizițiilor și se opune tendinței naturale a fiecărui individ de a face selecția în funcție de optica personală, influențându-l în atitudinea sa, chiar dacă acesta își permite câteva omisiuni în raport cu dogma.

Selecția publicațiilor va fi cu atât mai riguroasă cu cât bugetul va fi mai limitat, ea va cocheta din ce în ce mai mult cu cenzura.

Orice tehnică utilizată pentru a împiedica circulația cărților considerate "periculoase" aduce cu sine riscul ca bibliotecarul să fie considerat cenzor, termen care într-un sens comun, îmbracă o semnificație peiorativă. Orice marcaj sau atenționare asupra unor cărți atrage și mai mult atenția cititorului. Prin renunțarea la unele publicații, evităm reacțiile agresive care pot surveni din considerente morale, filosofice, religioase sau politice, dar și reproșuri privind rolul de educator pe care bibliotecarul trebuie să și-l asume.

Deosebirea dintre omisiunile care se fac prin selecție și acelea care se fac prin cenzură nu este decât o chestiune de nuanță. Cenzura se poate face uneori în mod voluntar, bibliotecarul îndepărtând un titlu sau altul după propriile convingeri, oferind spre lectură numai acele cărți de ale căror idei el însuși este atașat. Atât timp cât presiunile exercitate asupra sa de către cititori sau de autoritățile locale nu se exprimă prin intervenții concrete, nici un element nu poate stabili o limită între cenzura internă și cea externă.

Pentru a justifica omisiunile făcute, unii bibliotecari afirmă că este firesc ca fondul unei biblioteci să fie orientat spre opiniile politice ale majorității electoratului care a adus la putere partidul respectiv. Acest argument nu poate fi acceptat fiindcă, extinzându-se la nivelul producției editoriale, ar crea o lume absurdă și totalitară.

Fiecare persoană încearcă să exprime sentimente diferite în raport cu cenzura pe care o face, căutând o motivație justă. Astfel,

cenzurarea scrierilor naziste sau rasiste găsește o justificare plauzibilă nu numai în ochii aceluia care o practică dar și în ochii opiniei publice și, inacceptabilă în cazul unor periodice de largă circulație sau a unor cărți devenite, deja, foarte cunoscute.

Bibliotecile publice din țările occidentale, obișnuite cu pluralismul politic, și-au creat adevărate strategii de evitare a achizițiilor imparțiale, greșite, neloiale. Bibliotecarul, din dorința de a nu provoca animozități între instituție și autorități, adoptă adesea o poziție de consimțire aparentă față de acestea. Această atitudine nu trebuie confundată cu acceptarea servilă sau cu o poziție de interese comune; înseamnă, de fapt, cedarea unei părți pentru a putea stăpîni întreg teritoriul. Când e dorită îndepărtarea unor cărți, acestea pot fi așezate pe rafturi mai puțin vizibile pentru ca ulterior să-și ocupe locul cuvenit.

Acolo unde lupta politică este foarte accentuată, iar divergențele de opinii sînt foarte puternice, modalitățile folosite de bibliotecă pentru a evita conflictul cu autoritățile se pot dovedi ineficace. În acest caz, bibliotecarul nu va mai trece cu vederea acțiunile întreprinse de acestea pentru a influența achizițiile sau pentru a-și asigura o anumită propagandă, ci va recurge la o confruntare publică. Se poate face apel la mijloacele mass media (presa, radioul, televiziunea) sau se va cere intervenția asociațiilor profesionale, chiar a sindicatelor, a unor personalități politice sau culturale, oameni legați de biblioteci.

Atît timp cît textele de deontologie bibliotecară nu au nici o valoare legislativă, soarta cărții în bibliotecă va depinde, în final, de noi, bibliotecarii, de modul cum vom înțelege rolul acesteia în societate: "... pentru că - spunea Isaac Brodsky - nu pot exista legi care să ne apere de noi înșine, nu există un cod penal care să prevadă pedeapsă pentru crimele comise împotriva literaturii". Printre aceste crime, cea mai gravă nu este faptul că autorii sînt persecutați, că cenzura impune constrîngeri, sau că lucrările sînt aruncate în foc. Există o crimă mai gravă, este disprețul față de cărți, non-lectura lor. Această crimă, omul o va plăti toată viața; iar dacă o națiune o comite, o va plăti cu prețul istoriei sale.